

Kardela, Piotr

"Szesnaście miesięcy wolności -
'Solidarność' w województwie
elbląskim", pod red. Janusza
Hochleitnera, Elbląg 2006 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 269-271

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Przygotowaną w formie bardziej wyczerpującej. Można się więc było pokusić o mniej rozległe czasowo, ale znacznie obszerniejsze studium. Praca okazała się bardzo ogólną niż dogłębną analizą tak obszernego zagadnienia, jakim jest kształtowanie się treści społecznego przekazu na łamach polskiej prasy pomorskiej na przestrzeni niemal półtora stulecia. Tym bardziej że prasa ta ukazywała się w różnych rzeczywistościach politycznych, tj. pod panowaniem pruskim, w Drugiej Rzeczypospolitej oraz po II wojnie światowej – w warunkach PRL-u.

Magdalena Żmijkowska

Szesnaście miesięcy wolności – „Solidarność” w województwie elbląskim, pod red. Janusza Hochleitnera, Elbląg 2006.

Dzieje Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, motoru przemian ustrojowych w Polsce, są niezmiernie ważnym, a przy tym interesującym tematem badawczym, wciąż chętnie podejmowanym przez kolejnych historyków, jak też samych członków związku. „Solidarność”, blisko dziesięciomilionowy ruch zawodowy i społeczny, jest i z pewnością jeszcze przez długie lata będzie przedmiotem studiów i analiz. W nurcie tym plasuje się publikacja firmowana przez Fundację Elbląg oraz Szkołę Wyższą im. Bogdana Jańskiego – elbląski Wydział Zamiejscowy pt. *Szesnaście miesięcy wolności – „Solidarność” w województwie elbląskim*. Książkę wydano w Elblągu w 2006 r. pod redakcją Janusza Hochleitnera. Publikacja powstała w związku z realizowanym projektem edukacyjnym, którego pokłosiem była zorganizowana pod patronatem elbląskiej „Solidarności” konferencja naukowa poświęcona zrywom robotniczym w Elblągu w grudniu 1970 i sierpniu 1980 r.

We wstępie do wydawnictwa, poprzedzonego wprowadzeniem Mirosława Kozłowskiego, przewodniczącego Zarządu Regionu Elbląskiego NSZZ „Solidarność”, czytamy: „Perspektywa ćwierćwiecza od wprowadzenia stanu wojennego w Polsce jest jeszcze ciągle zbyt krótka, aby móc rzetelnie objąć refleksją czas zapoczątkowanych w naszej Ojczyźnie przemian społeczno-politycznych. Nasza publikacja wydaje się jednak przedsięwzięciem bardzo ważnym dla środowiska lokalnego. Chodzi bowiem o próbę kolejnego zapisu wydarzeń, o zebranie nowych przemyśleń i badawczych poszukiwań oraz wspomnień, aby przyszłe pokolenia mogły na ich podstawie budować swoją wiedzę oraz odczuwać odpowiedzialności za trud i walkę podjętą w 1980 roku”. I rzeczywiście, publikacja *Szesnaście miesięcy wolności – „Solidarność” w województwie elbląskim* daje czytelnikowi okazję zapoznania się z różnorodnymi opiniami i poglądami, przypominającymi wydarzenia i osoby z Elbląga oraz ówczesnego województwa elbląskiego, dzięki którym zaczęły dokonywać się przemiany społeczno-polityczne w Polsce.

Książka składa się z trzech części. W pierwszej, zatytułowanej „Z perspektywy ćwierćwiecza”, zamieszczono cztery artykuły. Ks. dr Andrzej Kilanowski zaprezentował tekst *Etyka solidarności Józefa Tischnera - dwadzieścia pięć lat później*, w którym dokonał gruntownej analizy książki ks. Józefa Tischnera pt. *Etyka solidarności*, będącej syntezą jego artykułów drukowanych w „Tygodniku Powszechnym”, tematycznie związanych z rodzeniem się i powstaniem NSZZ „Solidarność”. Z kolei Eugeniusz Wilkowski, autor tekstu *Źródła do dziejów „Solidarności” w latach 1981–1989*, skądinąd również autor książki *Solidarność na ziemi chełmskiej w latach 1980–1989*, wymienił znane mu źródła do historii „Solidarności” – szkoda jednak, że uczynił to na przykładzie Regionu Chełmskiego na Lubelszczyźnie, a nie Elbląskiego. Janusz Hochleitner – redaktor całości – napisał artykuł *Graffiti jako instrument informacji i walki społecznej*. Zajął się graffiti jako waż-

nym sposobem przekazywania informacji i walki społecznej, od początków tzw. Polski Ludowej do pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych. Michał Makowski napisał szkic pt. *Solidarność jako marka produktu politycznego*. Jego opracowanie, jak sam wyjaśnia, miało na celu „wskazanie istoty funkcjonowania marki [»Solidarność«] w otoczeniu rynkowym”. Posługując się przykładem historycznej „marki SOLIDARNOSCI”, Makowski pokazał znaczenie analizy wizerunku tej marki w świadomości społecznej. Postulując prowadzenie dalszych badań w tym zakresie, na koniec stwierdził: „SOLIDARNOSĆ można określić jako historyczny symbol ogromnej determinacji i skuteczności w walce o niepodległość. Organizacja ta nie ma jednak aktualnej oraz wyrazistej tożsamości. W efekcie marka postrzegana jest przez społeczeństwo wieloznacznie i nie wiadomo, czym właściwie jest SOLIDARNOSĆ w XXI w. – polityczną ideą, związkiem zawodowym czy heroicznymi marzeniami”. Niemalże wszystkie artykuły z części drugiej, jakkolwiek interesujące, swoją treścią bardzo słabo nawiązują do problematyki zarysowanej w tytule książki, przez co mogą nieco czytelnika rozczarować. Część tę pt. „Atmosfera życia codziennego” tworzą artykuły: Wiolety Engler *Szesnaście miesięcy wolności*, Dagmary Szuby *„Wiadomości Elbląskie” w sierpniu 1980 roku*, Łukasza Mierzejewskiego *„Solidarność” elbląska w perspektywie socjologicznej*, Eweliny Ślęzak-Zielińskiej *Niezależny Samorządny Związek Zawodowy SOLIDARNOSĆ podregionu Malbork 1980–1981 (refleksje związkowców)*, Andrzeja Lubińskiego *Solidarność nauczycielska w gminie Sztum 1980–1981* i Arkadiusza Jachimowicza *Działalność Klubu Inteligencji Katolickiej w Elblągu w 1981 roku*. Poszczególne teksty z tego rozdziału traktują o tak ważnych kwestiach związanych z „Solidarnością”, jak powstanie i rozwój związku w Regionie Elbląskim, począwszy od powstawania Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Elblągu, poprzez wszystkie działania związkowe aż do wprowadzenia stanu wojennego. Przedstawiony tu został stosunek i reakcje organu prasowego Komitetu Wojewódzkiego PZPR „Wiadomości Elbląskich” na podjęte w Elblągu akcje strajkowe w sierpniu 1980 r. W części tej przeanalizowano również elbląską „Solidarność” w perspektywie socjologicznej, porównując elbląski ruch związkowy do jego organizacji i podejmowanych działań w całej Polsce. Przy okazji tej analizy wykazano ściśle związki Elbląga z działaczami Trójmiasta. Poszczególni autorzy zaprezentowali także powstanie i rozwój „Solidarności” w Malborku i Sztumie („Solidarność” nauczycielska), jak również aktywność pierwszego katolickiego stowarzyszenia działającego samodzielnie w Elblągu po II wojnie światowej – zarejestrowanego 10 stycznia 1981 r. elbląskiego Klubu Inteligencji Katolickiej. Zupełnie oddzielnym tekstem w rozdziale drugim jest krótki szkic Kazimierza Szywały *Uczestnictwo jednostek 16 Kaszubskiej Dywizji Pancerniej w wydarzeniach 13 grudnia*, w którym autor ukazał aktywność jednostki wojska w pierwszych dniach stanu wojennego, co w sumie niewiele miało wspólnego z Regionem Elbląskim, a polegało głównie na jej przegrupowaniu i koncentracji w okolicach Warszawy, dokładnie w Puszczy Kampinoskiej.

W ostatniej, najobszerniejszej części trzeciej, zatytułowanej „Ciągłe żywe świadectwa” znalazły się wspomnienia działaczy „Solidarności” oraz sympatyków związku: Jacka Bocheńskiego, ks. Mieczysława Józefczyka, Tadeusza Chmielewskiego, Ryszarda Tomczyka, Grażyny Słodownik, Teresy Bocheńskiej i Waldemara Kamińskiego. Wspomnienia te i relacje wzbogacono obszerną dokumentacją ikonograficzną. W części tej redakcja zamieściła również tekst Lecha Słodownika *Po drugiej stronie barykady*, który tym różni się od pozostałych, że w konwencji opowiadania literackiego opowiadania, traktuje o stanie wojennym z punktu aktywności oficera Służby Bezpieczeństwa – tajemniczego „porucznika L.”.

Bazę źródłową tekstów z części pierwszej i drugiej stanowiły zasoby Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku, Archiwum Państwowego w Gdańsku, szczególnie Oddział

w Gdyni, Archiwum Diecezji Elbląskiej oraz zdeponowany przez „Solidarność” w Bibliotece Elbląskiej zbiór dokumentów związkowych. Niestety, nie wykorzystano, co na pewno istotnie zubaża wydawnictwo, materiałów zgromadzonych w Instytucie Pamięci Narodowej, ale – jak tłumaczy redaktor – głównie z tego powodu, że „w czasie powstania tekstów naszej publikacji były [one] w zasadzie niedostępne”. Wykorzystano za to, zwłaszcza w części drugiej, relacje i wspomnienia działaczy NSZZ „Solidarność” Regionu Elbląskiego, które – jak powiedziano – dodatkowo w części trzeciej stanowią odrębny samoistny pakiet przekazu historycznego.

Jakkolwiek w zamyśle autorów publikacja ta adresowana jest przede wszystkim zwłaszcza do nauczycieli i uczniów szkół średnich oraz studentów, to lektura poszczególnych jej części – w wielu momentach nierównych i stojących na zróżnicowanym poziomie – uprawnia do wniosku, że osoby zainteresowane jej treścią znajdują się również wśród miłośników elbląskiej historii, jak również profesjonalnych historyków dziejów najnowszych – dla tych ostatnich jako swoisty punkt wyjścia do prowadzenia dalszych, bardziej pogłębionych badań. Tematyka poruszona w omawianej książce dotyczy bowiem okresu, który ze względu na żyjących jeszcze świadków opisywanych wydarzeń i coraz lepszą dostępność zasobów IPN-u na pewno nie jest jeszcze rozdziałem zamkniętym.

Piotr Kardela

Pruthenia. Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim, t. I, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Towarzystwo „Pruthenia”, Olsztyn 2006, ss. 180.

Z inicjatywy Towarzystwa „Pruthenia”, we współpracy z Ośrodkiem Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, w 2006 r. ukazał się pierwszy tom czasopisma „Pruthenia” z podtytułem: „Pismo poświęcone Prusom i ludom bałtyjskim”. W skład redakcji wchodzi: Grzegorz Białuński (redaktor) – historyk, Mirosław J. Hoffmann – archeolog i Bogdan Radzicki – filozof.

Pierwszy tom czasopisma otwiera krótki artykuł B. Radzickiego pt. *Historia i tożsamość*, w miejsce, jak stwierdza autor „tradycyjnego wstępu redakcyjnego”. Próbując odpowiedzieć na pytanie, co decyduje o naszej tożsamości (wspólnotowości), co ją buduje, autor, posługując się analizą fenomenologiczną, zwraca się ku pojęciu „ojczyzny” i jej przeżywania przez zadowolenie, gospodarowanie i tradycję. Budowanie i trwanie tożsamości jest naturalnie procesem wielopokoleniowym, osadzonym głęboko w przeszłości, od pewnego momentu dziejów związanego z konkretną przestrzenią, bo ojczyzna to ziemia ojców, czyli przodków.

Historia ziem między dolną Wisłą a Niemnem to dzieje trzech wspólnot: Prusów, Niemców i Polaków, które zaznaczyły tu w różnym sposób i w różnym natężeniu swoją obecność. Gdy tylko powstały ku temu warunki w 1990 r., powołano do życia Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa „Borussia”, odwołując się do wielokulturowego charakteru przeszłości tych ziem. Teraz Towarzystwo „Pruthenia” zwróciło się ku jej warstwie najstarszej, ku Prusom. Tej inicjatywie towarzyszy szerokie zainteresowanie społeczne. W tym kontekście B. Radzicki słusznie podkreśla, że przybyli tu po 1945 r. Polacy „czynią powoli tę ziemię swoją”. Człowiek z racji swej dziejowości, by pozostać w perspektywie tekstu B. Radzickiego, buduje wspólnoty nie tylko horyzontalne, ale też wertykalne, zwrócony ku przyszłości, rozumie sam siebie przez przeszłość. Zauważmy też, że z różnych powodów i w różnym stopniu „dziedzicami” Prusów są nie tylko Polacy, ale też Niemcy, Litwini, a od niedawna także Rosjanie. Włączenie staropruskiej przeszłości w tożsamość tych